

VECLUS, s.l.

Francesc Caballé i Reinald González. Gestió i documentació del patrimoni arquitectònic i arqueològic

C./Princesa, 57, 1.- 2ª 08003 Barcelona

Telf/Fax: 933 196 551 e-mail: veclus@veclus.com

www.veclus.com

Memòria de l'excavació arqueològica realitzada a la finca núm. 1 bis del carrer Tiradors de Barcelona

(Codi d'intervenció 45/01)

Barcelona, 9 gener 2004

Redacció de la memòria:

Sara Simon i Vilardaga (Veclus, s.l.)
Francesc Caballé (Veclus, s.l.)

Direcció arqueològica:

Sara Simon i Vilardaga (Veclus, s.l.)

Planimetria:

Edmon Mestres (Servei d'Arqueologia MHCB)
Roberto López (Servei d'Arqueologia MHCB)
Dani Miquel (Servei d'Arqueologia MHCB)

VECLUS

Sumari

1.Situació de la intervenció	1
1.1.L'entorn urbà	2
1.2 L'origen del carrer Tiradors	4
1.3.Els <i>tiradors</i>	6
2.Motivacions i objectius de la intervenció arqueològica	8
3.Metodologia emprada	9
4.Descripció dels treballs realitzats	10
5.Conclusions	18
6.Bibliografia	23

Annexes

A.Fitxes d'unitat estratigràfica

B.Analítiques

C.Documentació gràfica

    C.1.Índex fotogràfic

    C.2.Planimetria

1. Situació de la intervenció.

La intervenció arqueològica al carrer Tiradors número 1 bis de la ciutat de Barcelona es dugué a terme entre els dies 2 i 9 de maig del 2001; durant els dies posteriors es realitzà els treballs de planimetria i topografia de les restes arqueològiques, per part de tècnics del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

En els treballs arqueològics es va comptar amb un o dos obrers de la constructora, a vegades amb cap, depenent de les necessitats de personal en una obra propera que estava realitzant la mateixa empresa.

Ens trobem en un solar d'uns 35 m², on s'aixecava un edifici d'uns 5 pisos. En la paret est es pot veure clarament la impròptia de la xemeneia d'un pou quadrangular, del qual encara en trobem les restes al subsòl. A nivell de la planta baixa de la paret nord, destaca un arc de mig punt que abarca quasi tota l'amplada de la dita paret. També en aquest nivell, però en la paret oest, cal posar en relleu la presència d'un altre arc, en aquest cas apuntat. Ambdós testimonis del passat medieval d'aquesta finca.

Aquest carrer, que va de la plaça de Sant Agustí Vell al carrer comerç, es troba en els límits dels barris de Sant Pere i de la Ribera, en una zona eminentment industrial. El nom d'aquest carrer, segons Josep Mª Vilarrúbia i Jordi Jové, "ve de "l'Hort dels Tiradors" on hi havia els estenedors utilitzats pels paraires i tintorers de draps." Aquest però, també havia rebut el nom de carrer del pastim, ja que amb l'incendi el 1691 de la Duana i el Pastim de la Ciutat es decidí instal·lar els forns en aquest carrer, a la banda del convent de Sant Agustí; indret que posteriorment es convertiria en els safareigs públics.

La construcció de la Ciutadella, als primers decennis del segle XVIII, fet que va suposar l'enderrocament de part del barri de la Ribera, també va afectar a l'extrem de llevant del carrer Tiradors.

1.1. L'entorn urbà

La finca núm. 1bis del carrer de Tiradors, s'ubica en el tradicional barri de la Ribera, un sector de Barcelona que presenta evidències de poblament des d'inicis del període medieval (2ª meitat del segle XIII). Els factors que afavoriren l'ocupació d'aquesta zona de la ciutat estan directament relacionats, d'una banda, amb les vies de comunicació que connectaven el nucli urbà amb els territoris septentrionals i, d'altra banda, amb la presència del Rec Comtal de la ciutat, el qual facilità l'assentament de diverses manufactures que requerien infraestructures hidràuliques de diversa mena.

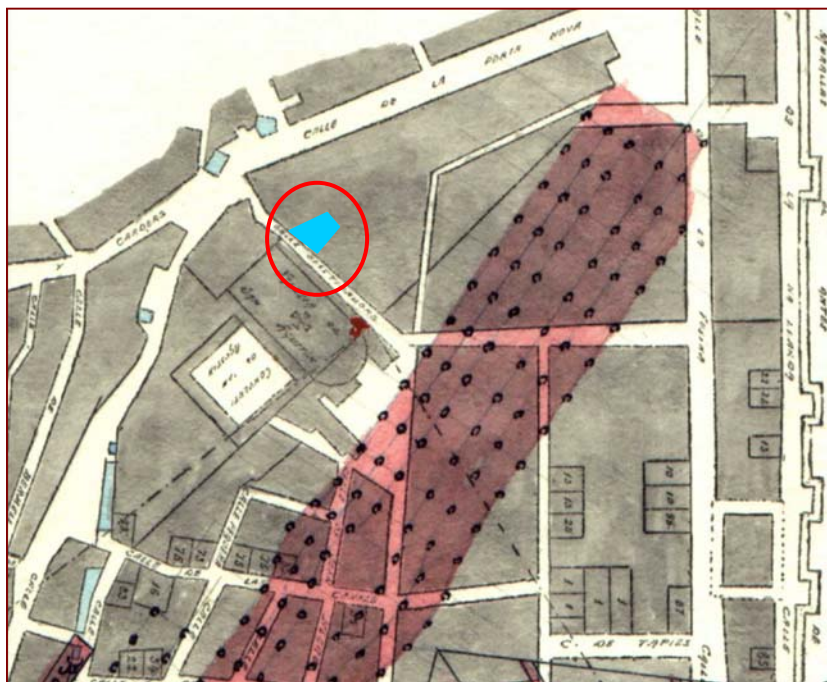
La il·lustració mostra una de les primeres representacions planimètriques de Barcelona, d'autor desconegut, datada l'any 1697. El cercle indica la zona en la que s'ubica la finca que és objecte del present estudi

L'immoble es localitza en una illa d'edificis delimitada al nord per la Placeta del Comerç, al sud pel mateix carrer de Tiradors, a l'est pel carrer Comerç i a l'oest pel carrer del Portal Nou i per la Plaça de Sant Agustí Vell; la seva banda més oriental dóna també accés al carreró dels Petons. L'illa, d'inusitada llargària, mostra una forma certament irregular, en part atribuïble a la fossilització d'antics

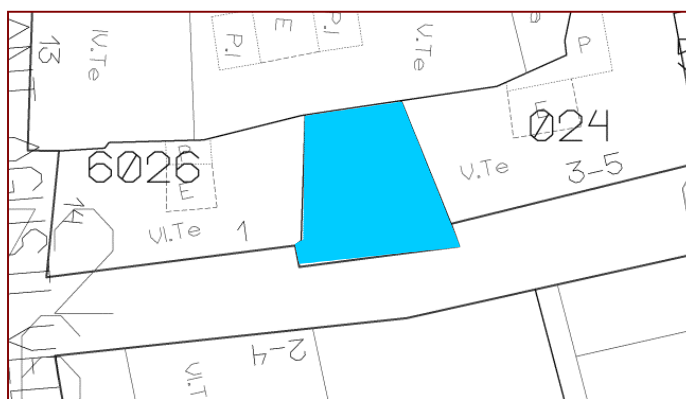
Situació de la intervenció

límits de caràcter històric. No envà, el traçat del propi carrer Comerç testimonia, encara actualment, l'existència de l'anomenada *explanada* de la Ciutadella, és a dir, de l'extensió de terreny que envoltava aquesta fortificació i en la qual estava prohibit construir qualsevol mena d'edificació.

A la dreta, plànol realitzat l'any 1906 per l'arquitecte Pere Falqués que projecta el traçat de la Ciutadella sobre l'antic barri de la Ribera, tot posant de relleu l'impacte urbanístic que va suposar la seva construcció. A baix, detall del plànol anterior en el que s'identifica -en trama vermella- l'*explanada*, lliure d'edificacions, que envoltava la fortificació i que donaria lloc posteriorment al traçat del carrer Comerç. El cercle indica la superposició aproximativa de la parcel·la corresponent a la finca núm. 1 bis del carrer de Tiradors

Quant a la parcel·la que ocupa la finca, cal destacar també certes peculiaritats. En primer lloc la seva forma trapezoïdal, pràcticament troncocònica, en la que s'observa una alineació irregular de les mitgeres oriental i occidental que tendeixen a tancar-se en direcció a la mitgera més septentrional. En segon lloc, el parcel·lari actual permet observar l'alineació del desaparegut frontis meridional, força més avançada que els de les finques limítrofes; aquest fet sembla indicar que l'edifici que ocupava el solar no va experimentar cap reedificació posterior al primer quart del segle XIX, moment en que es creà la normativa municipal que regulava l'amplada dels carrers.

Parcel·lari actual de la ciutat amb indicació del solar que ocupava la finca núm. 1 bis del carrer de Tiradors

1.2. L'origen del carrer de Tiradors

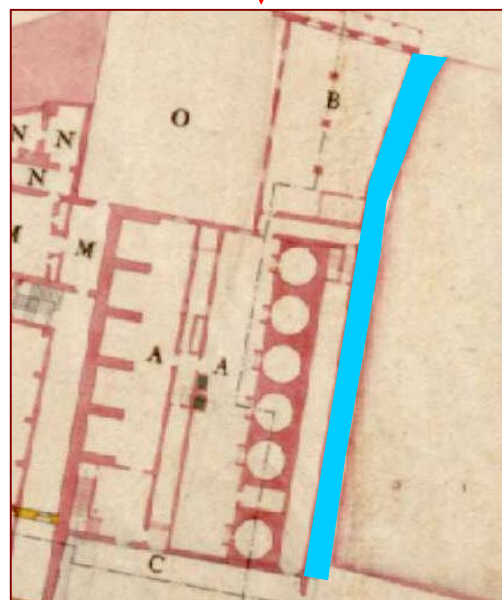
Es fa difícil precisar la data exacta de l'obertura del carrer de Tiradors i els orígens del seu topònim, si bé existeixen elements que permeten relacionar el traçat que conserva aquesta via en l'actualitat amb la presència de l'antic convent de Sant Agustí. L'assentament de la congregació agustiniana en aquesta zona de la ciutat s'inicià en la primera dècada del segle XIV, moment en què la comunitat religiosa va adquirir diverses cases o terrenys situats en el carrer de Tantarantana. La primera pedra de l'església va ser col·locada l'any 1349 i ja en el decurs de la segona meitat del segle XIV van construir-se diverses capelles, sovint vinculades als oficis de la llana molt presents en aquest sector de la ciutat.

De fet, el traçat del carrer de Tiradors respon, encara avui en dia, a l'espai de circulació que existia originàriament a tocar d'una de les naus laterals del temple de Sant Agustí; espai que s'ha mantingut al llarg dels segles, malgrat les importants transformacions urbanístiques que va experimentar la zona en el decurs del segle XVIII, arrel de l'enderrocament del convent amb motiu de la construcció de la Ciutadella.

A dalt, plànol de l'antic convent de Sant Agustí Vell amb totes les seves dependències, realitzat l'any 1802. La il·lustració permet observar el traçat del carrer de Tiradors que segueix la disposició de la nau lateral més septentrional de l'església agustiniana. Al costat, detall del plànol anterior en el que apareix indicat, amb trama blava, el traçat del carrer de Tiradors; la finca que és objecte del present estudi se situaria en el frontis nord del carrer en el que no hi figura cap parcel·la

1.3. Els *tiradors*

La denominació de la via pública en la que s'ubica la finca que ens ocupa està directament relacionada amb la presència de les instal·lacions utilitzades pels fabricants de draps de llana, per tal d'*estirar* les seves peces de roba. Durant tot el període medieval el barri de la Ribera de Barcelona, va esdevenir un important centre productor d'aquest tipus de teixit, que s'obtenia mitjançant un complex procés de manufactura en el que intervenien diversos oficis. En aquest sentit, és important destacar que el nom de *tiradors*, no designa a un grup de professionals del treball de la llana, sinó el lloc on es portava a terme l'estirament dels draps ja elaborats. Concretament, els tiradors eren unes parcel·les de terreny a l'aire lliure -delimitades amb tanques d'obra- d'extensió considerable, ja que la longitud d'una peça de llana arribava aproximadament als 30 metres. Els draps, encara molls, eren escorreguts emprant un sofisticat sistema que comptava amb files de pals de fusta, barres mòbils i torns, amb els quals s'exercia una tensió forta i progressiva sobre les peces, mantenint-les tibades fins que s'eixugaven. L'existència dels *tiradors* de la Ribera apareix mencionada en els fogatges de principis del segle XVI.

« La part de St. Agostí hon es la casa de bernat gili menor. — Illa del forn del carrer dels molins de la mar. — Illas feinch hon son los tiradors et diversos arts que son del Carrer dels molins de la mar, a la volta del portal nou darrera lo Monastir de Sanct Agostí. — Illa que es en lo carrer del portal nou a la part de tiradors començant en lo Cantó de les voltes deuant los tints en la qual ylla es la casa den joan nonell. — Illa que es en la

Transcripció del fogatge de l'any 1516 publicada per F. Carreras Candi (*Geografia General de Catalunya. Barcelona ciutat.* 1916)

2. Motivacions i objectius de la intervenció arqueològica.

La realització d'aquesta excavació arqueològica ha vingut determinada per l'aparició de restes en el subsòl de la finca objecte d'estudi. Aquestes restes van aparèixer quan la constructora estava duent a terme treballs de rebaix del subsòl, per tal de preparar el solar per a la construcció d'un nou habitatge. Aquestes tasques afectaren sobretot la meitat més nord i els extrems est i oest de la meitat més sud, deixant al descobert gran part de les restes identificades en el solar, bàsicament els dos dipòsits de planta circular i un pou de planta rectangular.

Cal anotar, que prèviament al rebaix per part de la constructora, també s'havia realitzat la construcció d'una potent jàssera de formigó per part de l'empresa encarregada de l'enderroc, comportant una afectació de la zona sud i part de la zona est.

Tenint en compte aquestes actuacions l'estratigrafia més intacta es concentrava en la zona central de la meitat més meridional. Així, la intervenció es va plantejar amb una primera neteja d'aquelles restes visibles i l'excavació de l'estratigrafia existent amb l'objectiu d'obtenir el màxim d'informació possible de les restes que estaven apareixent. En aquest sentit, després de realitzar una primera neteja, únicament ha estat possible excavar part del que quedava dels farciments que amortitzaven l'interior dels dipòsits de planta circular i el paquet existent en la zona central de la meitat més meridional. Es va desestimar el buidatge del pou de planta rectangular situat a tocar de la paret mitgera oriental, bàsicament pel mal estat de conservació de l'estructura, i perquè tot indicava que havia estat en ús fins els darrers períodes de funcionament de l'habitatge, cosa que suposaria que el farciment fos contemporani.

L'excavació havia de permetre interpretar aquelles restes visibles i documentar l'existència o no de més estructures, per tal d'avaluar l'afectació o no de les restes en relació al projecte de construcció d'un habitatge.

3. Metodologia emprada.

La intervenció arqueològica s'ha realitzat aplicant el mètode de registre estratigràfic i d'excavació en extensió definit per E. C. Harris en la seva obra Principis d'estratigrafia arqueològica, que permet la identificació i ordenació seqüencial de totes les accions que han intervingut en la formació del jaciment arqueològic documentades durant el procés d'excavació, tant si són d'origen antròpic, biològic i/o geològic. Aquest mètode permet registrar tant les accions que poden identificar-se a través de les seves restes materials (elements i estrats) com aquelles que no es tradueixen en evidències físiques (interestrats). Cadascuna de les accions documentades s'ha identificat com una unitat estratigràfica, a la qual s'ha assignat un número d'UE. La informació referent a les unitats estratigràfiques s'ha registrat en fitxes seguint el model proposat pel Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Paral·lelament s'ha portat a terme el registre gràfic de cadascuna de les unitats identificades, a través de fotografies amb elements mètrics (banderoles), per tal de facilitar la representació visual de l'escala real de les restes arqueològiques.

La planta general de les estructures identificades i les seccions dels elements arqueològics més significatius ha estat elaborada pels responsables de la secció de dibuix del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Edmon Mestres, Roberto López i Dani Miquel.

Hem de fer esment a l'absència de materials recuperats en la intervenció arqueològica, ja que únicament s'han identificat fragments de materials constructius com maó massís, rajola i algun fragment de tub ceràmic, els quals no han estat inventariats ni reservats a demanda dels responsables del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

També es va realitzar un recull de mostres per tal de dur a terme analítiques per poder obtenir més dades en relació a l'estructura dels dipòsits, concretament l'estudi de les analítiques fou realitzat per l'empresa Arqueocat. Els resultats estan inclosos en l'apartat d'annexes.

4.- Descripció dels treballs realitzats.

Tal i com ja hem apuntat en anteriors apartats, en el moment d'iniciar els nostres treballs arqueològics ja s'havia actuat en algunes zones del solar. D'una banda, la meitat nord s'havia rebaixat considerablement i ja era visible una estructura que conformava dos pous de planta circular. D'altra banda, a la zona est era visible un pou de planta quadrangular adossat a la paret, i al llarg de la qual és apreciable l'empremta de la seva xemeneia. Entorn d'aquest pou es distingien les restes d'una jàssera de formigó que havia estat col·locada per l'empresa encarregada de l'enderroc de l'edifici i la qual també havia suposat una afectació del terreny, i ara eliminada per l'actual constructora. A més, a redós de la paret oest, també s'havia realitzat un rebaix amb la finalitat de comprovar la profunditat i qualitat d'un pilar situat al centre d'un arc apuntat, visible en la dita paret. Tanmateix ens van informar que, en aquest punt, s'havien remenat els estrats fins a una profunditat on els apareixia aigua.

Els treballs es van iniciar amb una neteja de tota l'àrea d'excavació per tal d'eliminar la terra més remoguda i així poder tenir una millor visió de les restes identificades, i iniciar l'excavació en un punt on l'estratigrafia no hagués patit cap tipus de remoció. El fet d'haver d'acumular la terra dintre del propi solar, almenys els primers dies, ens va fer decidir per començar a treballar en la zona dels pous de planta circular, aproximadament la meitat nord del solar, d'aquesta manera podíem apilar la terra en l'extrem sud i així també en facilitaríem la seva posterior extracció.

A partir d'aquí es va procedir a l'excavació del primer nivell de farciment identificat (**UE 101**- foto 004, 005, 006) i que es corresponia a un estrat de runa compost bàsicament de sorra amb gran quantitat de restes de material constructiu; aquest farcia l'interior dels dos pous de planta circular (UE 107 i 108) i cobria part de la seva estructura (UE 112). Concretament, l'interestrat **UE 107**,

Descripció dels treballs realitzats

que es correspon al pou de dimensions més grans i el situat més a l'est, es trobava totalment farcit per aquest estrat, la seva eliminació va comportar l'aparició d'aigua en el fons del dipòsit, cosa que dificultava la seva excavació (foto 010). Posteriorment es va poder comprovar la presència de nivell freàtic a tot el subsòl de la finca, ja que en la següent jornada va aparèixer també aigua en el fons del dipòsit UE 108. En aquest punt es va optar per portar una bomba d'aigua per tal d'extreure-la i poder valorar si es tractava realment del nivell freàtic, la comprovació va ser afirmativa. Referent a l'interestrat **UE 108**, el del pou més petit i situat més a l'oest, es va localitzar el nivell de farciment UE 101 (foto 004, 005) en un gruix d'uns 30 cm. Per sota es va definir un nou farciment compost bàsicament per sorra, cendra, algun fragment de maó i de carbonet; aquest s'identificà amb l'**UE 102** (foto 009) i reomplia el dipòsit amb un gruix d'uns 40 cm. Sota d'aquest vàrem trobar el darrer farciment d'aquest dipòsit, al qual se li va assignar l'**UE 103** (foto 011, 012), mostrava unes característiques molt similars a l'UE 101, essent un estrat pròpiament de runa. La seva excavació ens va permetre documentar novament la presència d'aigua en el subsòl, cosa que de la mateixa manera que havia passat en el cas del dipòsit UE 107 en dificultava l'excavació, i per tant la comprovació de la correcta eliminació dels estrats, moment en el que es deturà el rebaix de l'interior dels dipòsits.

A tocar del mur nord i situat entre els dos dipòsits es va documentar la presència d'una petita resta de paviment (**UE 105** – foto 018, 019, 020) de rajoles quadrades. Per sota d'aquesta es podia identificar l'existència d'un altre paviment també de rajola, aquest, però no ha estat referenciat ja que no tenim una visió que ens permeti ni tan sols mesurar les peces. Pel que fa al paviment UE 105 hem de dir que es pot resseguir amb bastant claredat la seva traça en el tall als murs nord i oest podent veure que aquest es trobava cobrint el dipòsit identificat amb l'UE 108, aquest fet i les característiques de la rajola ens indiquen que es tracta de les restes d'una pavimentació posterior a l'època de funcionament dels

pous, probablement de finals del segle XIX o inicis del segle XX.

D'altra banda, la neteja de la superfície de la meitat sud va comportar la identificació de les restes d'un altre paviment (**UE 106** – foto 027, 028) en el que s'hi ha distingit maó massís rectangular i rajola quadrada (varietat que podria respondre al reaprofitament de materials), en ambdós casos de diverses mides, tot cohesionat amb morter de calç. Tot i que no tenim una relació física de contacte, i tenint present que aquest paviment es trobava tallat per totes bandes; fins i tot per l'extrem de la línia de carrer, punt on hi trobem una jàssera de formigó seguint la línia de façana, no podem afirmar la contemporaneïtat d'aquest amb les restes de pavimentació UE 105 (o les que es defineixen per sota d'aquest) però sí que es fa versemblant de pensar en la seva similitud, ja que aquest paviment UE 106 també és posterior al període d'ús dels pous i es localitzen a un mateix nivell. Després de prendre les mesures corresponents i fotografiar-lo es va decidir eliminar-lo per així poder realitzar l'excavació de l'estratigrafia que es definia per sota d'aquest.

L'eliminació d'aquest paviment va comportar la localització i excavació de tres nivells de farciment en aquesta zona sud. El primer, identificat com a **UE 109** es tractava d'una capa de sorra amb presència de restes de molt petit tamany de material constructiu i algun fragment de ceràmica; presentava un gruix d'uns 25 cm. i la seva funció rau en actuar com a capa de preparació de la superfície per tal de col·locar el paviment. Sota d'aquest s'identificà el nivell de farciment **UE 110** (foto 029, 030) d'uns 20 cm. de gruix i diferenciat sobretot per la coloració gris fosc que li donava la gran presència de restes de reducció de ferro -escòries i algun carbó- barrejat amb la sorra. El tercer i darrer farciment (**UE 111** – foto 031, 032) presentava unes característiques similars al nivell de farciment UE 101, essent la seva composició de sorra amb gran quantitat de restes de materials constructius. Hem de destacar l'absència de materials ceràmics que ens permetin aportar una cronologia d'aquests estrats, en aquest sentit únicament destacar la

presència de materials constructius del segle XIX. Així, tenint en compte que aquests estrats es localitzaven per sota del paviment UE 106, hem de pensar que es tracta d'una estratigrafia de finals del segle XIX inicis del segle XIX.

El conjunt de farciments que acabem de tractar amortitzaven diferents estructures, de manera que la seva excavació ens va permetre identificar-les o poder-les veure en tota la seva extensió. Es tracta de l'estructura UE 112 que configura els dos pous de planta circular, el conjunt d'elements que conformen i defineixen el col·lector UE 115, així com una estructura quadrangular (UE 127) de la que tenim una visió parcial perquè s'estén més enllà dels límits de l'àrea d'excavació.

En relació a l'estructura **UE 112** cal dir que es tracta d'un element molt sòlid realitzat en base a maó massís de forma i mesures irregulars –alguns dels qual prenen una forma curiosa, probablement tallats de manera especial per tal de facilitar la construcció de la forma desitjada, amb una llargada mitja d'uns 28'5cm., una amplada que en un extrem fa uns 17 cm. i en l'altre 14'5cm. i un gruix variable d'uns 5-4'5cm.-, cohesionat amb morter de calç, situat en la meitat septentrional es troba ocupant gran part del solar. Com ja s'ha dit anteriorment aquesta estructura presenta dos interestrats (UE 107 i 108) que conformen dos pous o dipòsits de planta circular i secció lleugerament troncocònica. D'una banda, el pou més gran (**UE 107** - foto 013, 015, 021, 022) presenta unes mesures d'altura màxima de 200 cm. i mínima de 107cm., i d'ample a la part superior 196cm. i a la inferior entre 104 i 118cm.. Aquest pou presenta les parets internes forrades d'una capa de fusta i acabat amb rajola rectangular (cast. rasilla) col·locats verticalment, que sembla que podria actuar com aïllant tèrmic. D'altra banda, les dimensions del pou més petit (**UE 108** - foto 025, 026, 061, 062) són una altura màxima de 205cm. i mínima de 135cm., per una amplada a la part superior de 150cm. i a la inferior de 82cm. Aquest però, no presenta el revestiment interior que trobem en el dipòsit UE 107, tot i que sembla que si que

l'havia tingut. Cada un dels dipòsits mostra una sortida d'aigua (**UE 121** - foto 050, 051, 065, 066 - i **122** - foto 052, 053, 067, 068) de mesures similars i definits per grans carreus, situats en la seva base els comuniquen amb el col·lector que tractarem a continuació. A més a més, el pou més gran presenta un altre orifici (**UE 125** – foto 054, 069) fet amb tub ceràmic i de dimensions més petites i situat a mitja altura, el qual podria correspondre a algun tipus de sobreexidor o sortida destinada a no buidar totalment l'interior del dipòsit. El tipus de material emprat en la seva construcció ens apropa a una cronologia de mitjans del segle XIX; d'altra banda, el tipus d'estructura apuntava que es tractés d'una infraestructura destinada al treball de les pells. El fet que en la part baixa de l'interior dels dipòsits, concretament en una petita repisa, s'hi apreciés la presència de coloració verdosa, inicialment va fer pensar que es podia tractar de dipòsits utilitzats per tenyir. D'aquí que es realitzessin unes analítiques de diferents tipus de mostra, dutes a terme per l'empresa Arqueocat. La recerca documental va ser de gran importància donat que ens informa de la venda de la finca a un curtidor (any 1858). D'altra banda, tot i que les analítiques no van tenir els resultats esperats, van permetre documentar la presència de substàncies (oli de peix) que es poden relacionar amb una de les fases del tractament de la pell a l'oli.

En referència al col·lector (interestrat **UE 115** - foto 043) hem de dir que aquest entra al solar per la mitgera oest (a través de l'estructura **UE 118**) i circula fins aproximadament la meitat de l'àrea, punt on fa un gir per sortir en direcció sud al carrer Tiradors. L'espai d'aquest és conformat a la banda nord per l'estructura UE 112 (on es localitzen els interestrats de sortida d'aigua UE 121, 122 i 125), per l'est trobem una paret (**UE 117** - foto 045) feta de maó massís cohesionat amb morter de calç i amb revestiment, i la zona sud ve definida per una altra paret (**UE 116** - foto 044) de característiques iguals a l'anterior. Pel que fa al tipus de coberta que devia tenir aquest col·lector hem de dir que s'han identificat les restes d'un arrencament de volta (**UE 113** - foto 037, 038, 039) sobre l'estructura UE 112 a tocar de la paret mitgera oest, també en aquesta paret

occidental podem veure-hi part de la traça de la volta, així com també sobre la paret UE 117 punt on s'han distingit restes de l'arrencament de la volta (**UE 123** - foto 042), tot i que en aquest darrer cas de menor entitat que en l'UE 113; així doncs, totes les restes ens informen de la presència d'una volta feta de maó massís cohesionat amb morter de calç com a sistema de cobrició d'aquest col·lector. En relació amb la resta d'arrencament de volta identificada com a UE 123, s'hi ha documentat la presència d'un petit grup de maons disposats de diferent manera i cohesionats amb un morter de calç de coloració també divergent, cosa que ha determinat la diferenciació d'aquesta petita resta amb l'**UE 114** (foto 040, 041); tot i tractar-se d'una resta de molt poca extensió, la forma que pren ens porta a pensar que es podria correspondre amb una mena de tapa que s'utilitzaria com accés a l'interior del col·lector, de no ser així únicament ho podem entendre com una reforma realitzada en la volta. El pas d'aigua del col·lector a l'interior del solar es produeix a través d'una estructura identificada amb l'**UE 118** (foto 046) i realitzada amb maó massís, de la que en destaca un sardinell que redueix aproximadament a la meitat el pas per aquest punt; la resta d'aquesta estructura sembla un massissat fet bàsicament com a punt de suport o base del pilar que es desenvolupa per sobre -situat al centre d'un arc apuntat, del qual ja hem fet alguna menció anteriorment-. La presència d'un col·lector de mesures considerables com aquest s'ha d'entendre amb relació directa amb la presència de l'estructura de dipòsits i l'activitat que en ells s'hi realitzava, cal tenir present que es tracta de dipòsits de grans dimensions i que requerien d'una canalització adequada per tal de realitzar-ne el buidatge. No s'ha d'oblidar que es tracta d'un col·lector que no s'origina en l'interior d'aquesta finca sinó que també recull aigües d'altres punts. El tipus de materials emprats en la seva construcció ens donen una cronologia de mitjans de segle XIX, dada que concorda amb el moment de construcció de l'estructura adobera identificada amb l'UE 112, així és versemblant pensar que la construcció d'aquests dos elements fou paral·lela.

Just sobre part de la paret sud del col·lector (UE 116) s'hi localitza la part

visible d'una estructura (**UE 127** – foto 070, 071) construïda amb maó massís cohesionat amb morter de calç i de forma aproximadament quadrangular. Tot i tenir una visió parcial i que no s'ha pogut realitzar l'excavació del seu interior, les característiques físiques exteriors i les dimensions d'aquesta ens fan pensar que es tracta d'algun tipus de pou o arqueta. Per la banda sud aquesta estructura es troba tallada per la jàssera de formigó que hi ha a la línia de façana. Els materials emprats en la seva construcció ens aporten una cronologia de segle XIX per a aquesta estructura, el fet però de trobar-se parcialment situada per sobre del mur sud del col·lector, UE 116, ens fa pensar que podria tractar-se d'una estructura construïda al llarg de la segona meitat del segle. La seva presència no inutilitza del tot el mur sud del col·lector ja que aquest mostra dues línies de paret disposades juntes, cosa que a tall d'hipòtesi podria respondre a la necessitat de construcció d'una segona línia per tal d'encabir aquesta estructura.

Referent a l'extrem est del solar hem de dir que és un espai on l'actuació ha estat escassa, ja que bàsicament s'ha realitzat una neteja i la identificació de les restes existents en aquesta zona. Així, en el transcurs de l'excavació s'ha realitzat l'eliminació de l'UE 104, corresponent a tota aquella capa de terra amb materials diversos (fragments de maó massís, de ferros, de formigó, així com plàstics i altres materials contemporanis) resultant de l'intrusió que suposà la construcció i posterior eliminació de la jàssera de formigó entorn del pou identificat amb l'UE 119 i de la col·locació d'un tub de PVC.

L'eliminació d'aquest nivell UE 104 va deixar a la vista una línia amb corba de maons disposats plans i identificats amb la **UE 124** (foto 049). Aquesta alineació es troba entre dos paquets de terra els quals no han estat excavats cosa que no ens permet aportar més informació que l'aspecte superior d'aquesta resta. Així, únicament s'ha documentat la seva existència, ja que la falta de dades no ens permet aportar-ne més informació. L'extrem més nord d'aquesta línia es

troba per sota de la resta d'arrencament de volta UE 123, cosa que ens indicaria la seva anterioritat.

En aquesta zona est es va documentar el pou de planta rectangular identificat amb l'**UE 119** (foto 007, 008, 047, 048) i que ja era visible en el moment d'iniciar els treballs. La seva estructura és construïda amb barreja de carreus de tamany molt diversos i maó massís de diferents gruixos tot cohesionat amb morter de calç, i amb revestiment de ciment pòrtland lliscat; la paret est es correspon amb la mitgera oriental de la finca, on encara hi podem veure l'empremta de la xemeneia del pou. L'única actuació duta a terme en relació a aquest element va consistir en la neteja de la pròpia estructura i una neteja molt superficial de l'interior d'aquest pou, ja que el mal estat de conservació de les parets, sobretot pel que fa a la paret sud on la inestabilitat d'aquesta era més marcada, van determinar que no es realitzés el buidatge del seu interior. Val a dir que totes les dades apunten que aquest pou, probablement d'extracció d'aigua, s'utilitzà fins els darrers moments d'ús de la finca, cosa que suposaria que els farciments del seu interior fossin de cronologia contemporània.

Entre el mur nord del pou que acabem de tractar i les restes de la jàssera de formigó, situades a tocar de la mitgera oriental, es va documentar un petit grup de maons disposats plans a mode de paviment identificat amb l'**UE 126** (foto 072). La seva superfície es troba molt emmascarada per les restes de ciment pòrtland fruit de la construcció de la jàssera, a més es tracta d'una resta de molt poca extensió cosa que en dificulta la seva interpretació. En aquest sentit hem d'apuntar que es troba disposat directament per sobre de l'estructura dels dipòsits (UE 112) i que es pot interpretar com restes del paviment de l'època de funcionament d'aquella estructura, de ser així, això suposaria que el paviment o part del paviment es trobava per sota del que seria el cercle dels dipòsits, els quals quedarien lleugerament més elevats respecte del nivell d'ús.

5. Conclusions.

L'excavació duta a terme al solar núm. 1 bis del carrer Tiradors de la ciutat de Barcelona ha permès documentar d'una banda, una seqüència estratigràfica de finals de segle XIX i inicis del XX de nivells de reompliment -i d'amortització d'estructures- destinada bàsicament a farcir el solar per tal de pavimentar i crear una nova distribució de la planta baixa, i d'altra banda, un seguit d'estructures la majoria de les quals daten de mitjans de segle XIX. Destaca el fet que la construcció d'aquestes estructures, les quals ocupen la pràctica totalitat de l'àrea d'excavació, suposà una modificació important de la planta baixa d'aquest immoble comportant la destrucció de la pràctica totalitat de restes que hi pogués haver, conservant-se únicament un parell de testimonis. Aquest fet ha suposat la identificació i lectura d'una curta seqüència cronològica-estructural que detallem a continuació.

-Fase de finals de segle XIX-XX.

Documentada amb la presència de restes de dos paviments identificats amb les UE 105 i 106. En el primer cas es tracta d'un paviment de rajoles quadrades, en canvi en el segon cas, s'hi ha localitzat rajoles quadrades i maó rectangular. No es pot descartar que es tracti de dues restes de la mateixa pavimentació.

Tot i que no s'ha documentat, citarem la presència - per informacions orals dels obrers i perquè ho hem pogut veure en el tall dels murs nord i oest- d'un darrer paviment format per una solera de formigó, situada per sobre de les restes citades més amunt, i que referencia la darrera fase de nivell d'ús de la planta baixa d'aquesta finca.

-Fase de la segona meitat del segle XIX.

Probablement una de les darreres actuacions dutes a terme en aquest període és la construcció d'una probable arqueta o pou identificada amb l'UE 127. No s'han pogut obtenir gaires dades sobre aquesta estructura per trobar-se afectada per la construcció d'una jàssera de formigó, així com pel fet que es

defineix més enllà dels límits de l'àrea d'excavació.

D'aquest període són el conjunt de restes que es relacionen amb l'activitat adobera. D'una banda, el conjunt de l'estructura UE 112 en la qual hi hem identificat diferents unitats estratigràfiques corresponents a interestrats que documenten la presència dels dos dipòsits de planta circular i secció lleugerament troncocònica (UE 107 i 108), així com els canals (UE 121, 122 i 125) que connecten els dipòsits amb el col·lector UE 115. D'altra banda, el col·lector UE 115 que ve definit per un conjunt d'elements que el conformen; és el cas de les parets identificades amb les UE 116 i 117 que delimiten pel sud i est l'espai i el traçat d'aquest -junt amb l'estructura UE 112 per la banda nord-, així com les restes de la volta (UE 113 i 123) que cobria aquest col·lector i l'estructura UE 118 que defineix l'entrada d'aquesta canalització des de la finca veïna situada a la banda occidental. També s'ha de fer esment a les restes d'una probable pavimentació de maó de molt poca entitat identificada amb l'unitat estratigràfica 126 i que hauria pogut funcionar com a nivell d'ús en el període de l'activitat adobera.

-Fase del Moderna.

En aquest apartat hi hem d'incloure la resta identificada amb l'UE 124, únicament ha estat vista per la part superior i no en tenim pràcticament dades, en desconeixem la seva funció així com si s'extén a més profunditat. Es tracta d'una línia de maons localitzada a prop del pou de planta rectangular UE 119.

Així, pràcticament l'única resta documentada de cronologia anterior al període dels dipòsits és l'estructura d'un pou de planta rectangular (UE 119), localitzat a tocar de la mitgera oriental. Es tracta d'una estructura en molt mal estat de conservació. Gran part de l'estructura es pot datar de finals del segle XVII tot i que les parts més superiors es corresponen a reformes més tardanes, probablement del segle XVIII-XIX.

-Fase medieval.

Tot i que no s'ha pogut documentar cap testimoni d'aquest període en el subsòl, si que en volíem fer referència, ja que tenim dos testimonis estructurals de certa entitat en l'alçat de la mitgera occidental i del mur nord, que ens donen fe de l'antiguitat de la finca apropant-nos a una cronologia de finals de segle XIII-primera meitat del segle XIV. D'una banda, en la paret occidental hi veïem un arc de mig punt lleugerament apuntat, el qual hauria pogut funcionar com una estructura porxada, almenys amb part de la finca veïna núm.1. D'altra banda, l'arc de mig punt existent en el mur nord constituïria l'accés a l'interior de l'immoble.

Presència d'una adoberia preindustrial.

L'excavació ha permès documentar la infraestructura de dos grans dipòsits que com ja hem citat es pot relacionar amb l'elaboració de les pells. Es tracta de dos pous de mesures lleugerament diferents, i tot i que el seu interior es mostri amb acabats diferents és versemblant pensar que ambdós tenien el mateix acabat. És en el dipòsit de dimensions més grans i el situat més a l'est en el que s'hi ha pogut veure i documentar l'existència d'un revestiment de dues capes, la més interior és de fusta (de pi, veure l'annex d'analítiques) i la més externa de rajoles rectangulars (cast. rasilla) disposades verticals i planes. La presència de la fusta en el revestiment es pot entendre com a aïllant tèrmic, probablement per mantenir calent el líquid de l'interior del dipòsit.

Des d'un bon principi el tipus d'estructura de dipòsits apuntava a la possibilitat de que es tractés d'un espai dedicat al treball de les pells. D'altra banda, la presència d'una coloració verdosa en gran part de l'estructura del fons dels dipòsits suggeria que ens podiem trobar davant de l'infraestructura d'un tint. Fet que va fer decidir als representants del servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona a practicar diverses analítiques realitzades per l'empresa Arqueocat. Aquestes inicialment es van enfocar a la identificació de la presència de substàncies tàniques, emprades en l'adobatge de les pells. Tot i que els resultats van ser negatius, si que van documentar la presència d'oli de peix, tal i com se'ns detalla en l'informe (veure annex d'analítiques), aquest podria indicar que en els dipòsits s'hi realitzava l'engreix de pells o l'adobatge a l'oli. Els autors de l'informe tècnic de les analítiques es decanten per la possibilitat d'adobatge a l'oli.

Tanmateix l'estudi històric documental realitzat per l'empresa Veclus va permetre documentar la venda d'aquesta finca l'abril de 1858 a Andreu Alier d'ofici curtidor. Aquesta dada ens permet reafirmar l'activitat duta a terme en

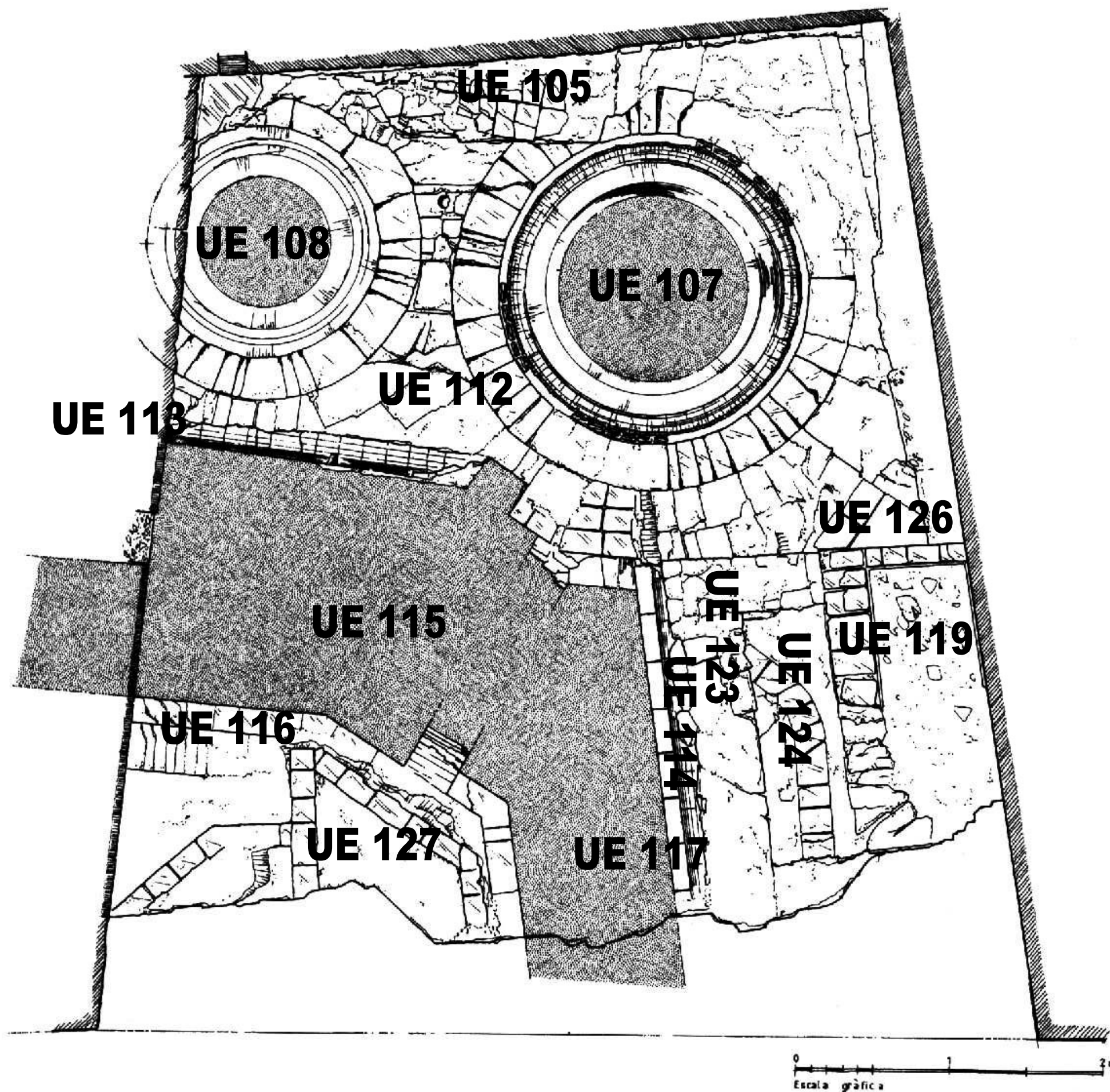
aquesta finca i relacionar-la amb la transformació de les pells a la segona meitat del segle XIX. També se'ns informa de que Andreu Alier podria pertànyer a una nissaga de curtidors establerts en aquesta zona; a més el cognom Alier està vinculat a diferents establiments dedicats a aquesta activitat. Alier consta l'any 1856 com a propietari d'una fàbrica de curtits al carrer de Muntanyans.

Sembla clar que en aquest sentit únicament es realitzava una de les fases de tot el procés d'adobatge de les pells. En aquest sentit i tenint en compte les dades citades sobre el propietari de la finca, és més comprensible pensar que el fet de que únicament es realitzés una part de tot el procés d'elaboració i tractament de les pells en aquesta finca, podria entendre's en relació a la resta d'establiments del mateix propietari, podent elaborar altres fases del procés en d'altres dels seus establiments.

6. Bibliografia.

- BADIAS, J.; SAULA, O., (2002): "Un complex pre-industrial dels Segles XVI i XVII a Tàrraga", a II Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya, ACRAM, Igualada.
- CABALLÉ, F.; GONZÀLEZ, R.; NOLASCO, N., (2001): Estudi històric documental de la finca núm. 1 bis del carrer de Tiradors de Barcelona. (inèdit)
- CARRERAS CANDI, F. (1916): Geografia general de Catalunya, Editorial de Albert Martín, Barcelona.
- CIRICI, A. (1976): Barcelona pam a pam, Editoril Teide, Barcelona.
- DURAN I SANPERE, A. (1972): Barcelona i la seva història, Ed. Curial, Barcelona.
- FABRÉ, J.; HUERTAS CLAVERIA, J.M. (1976): Tots els barris de Barcelona, Edicions 62, Barcelona.
- MARTÍ, J.M.; JUNCA, J.M.; BONET, LI. (1980): El convent i parròquia de Sant Agustí de Barcelona, Arxiu Diocesà i Biblioteca Pública de Episcopal de Barcelona.
- SAULA, Oriol (2003): "Tàrraga. L'adoberia". a L'arquitectura dels oficis, Pagès editors (Lleida, 2003)
- VICTOR BALAGUER, A.(1982): Las calles de Barcelona, Monterrey Ediciones, Madrid. (edició facsímil)
- VILARRÚBIA, J.M.; JOVÉ, J., (1990): Els carrers de Ciutat Vella, Edita Fundació La Caixa, Barcelona.
- VVAA.: Cal Boyer i Cal Granotes. Quaderns de didàctica i difusió. Publicacions del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
- VVAA. (1999): Els Barris de Barcelona, edita Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- VVAA. (1991): Història de Barcelona, edita Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

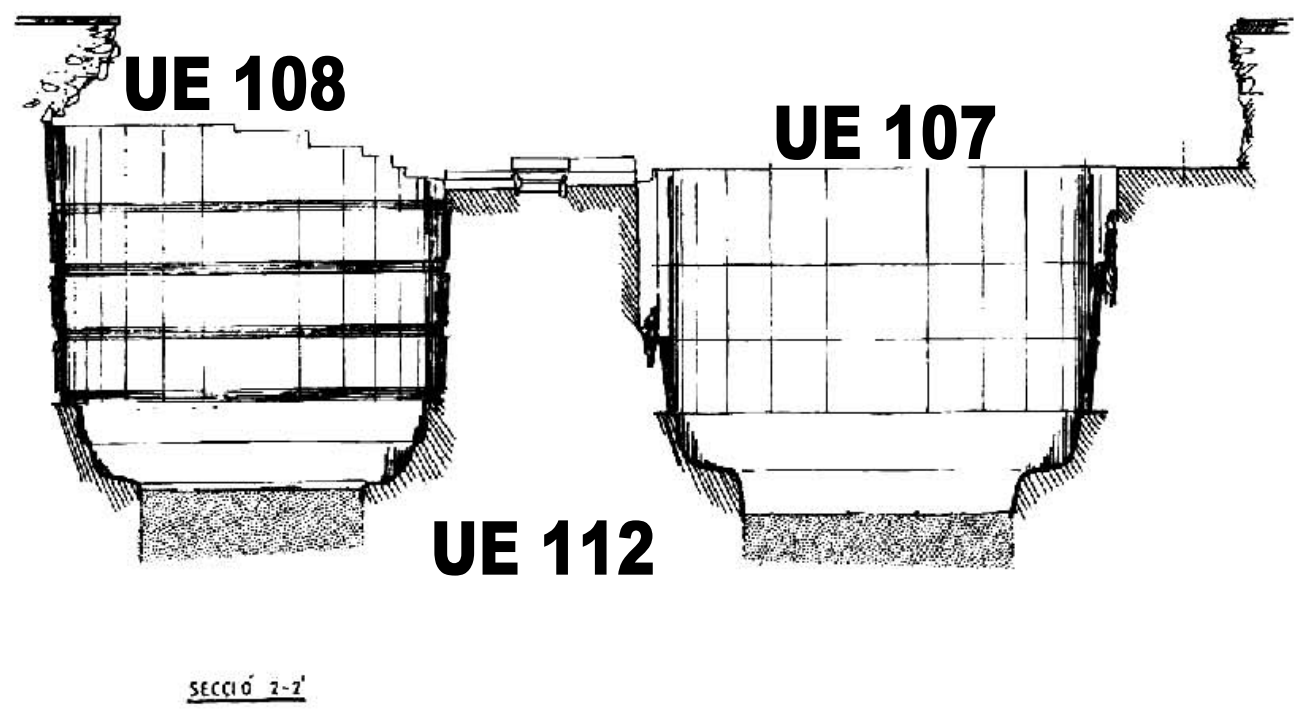
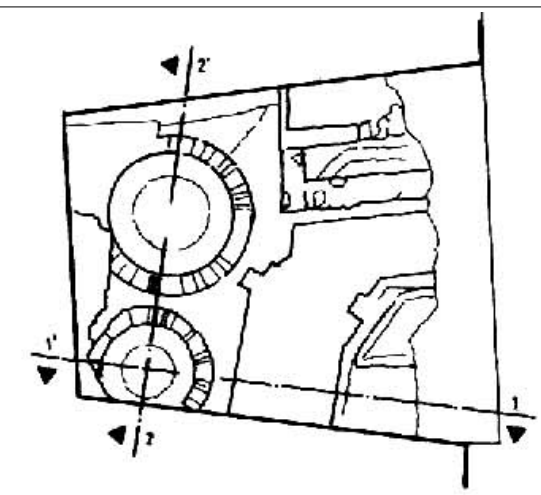
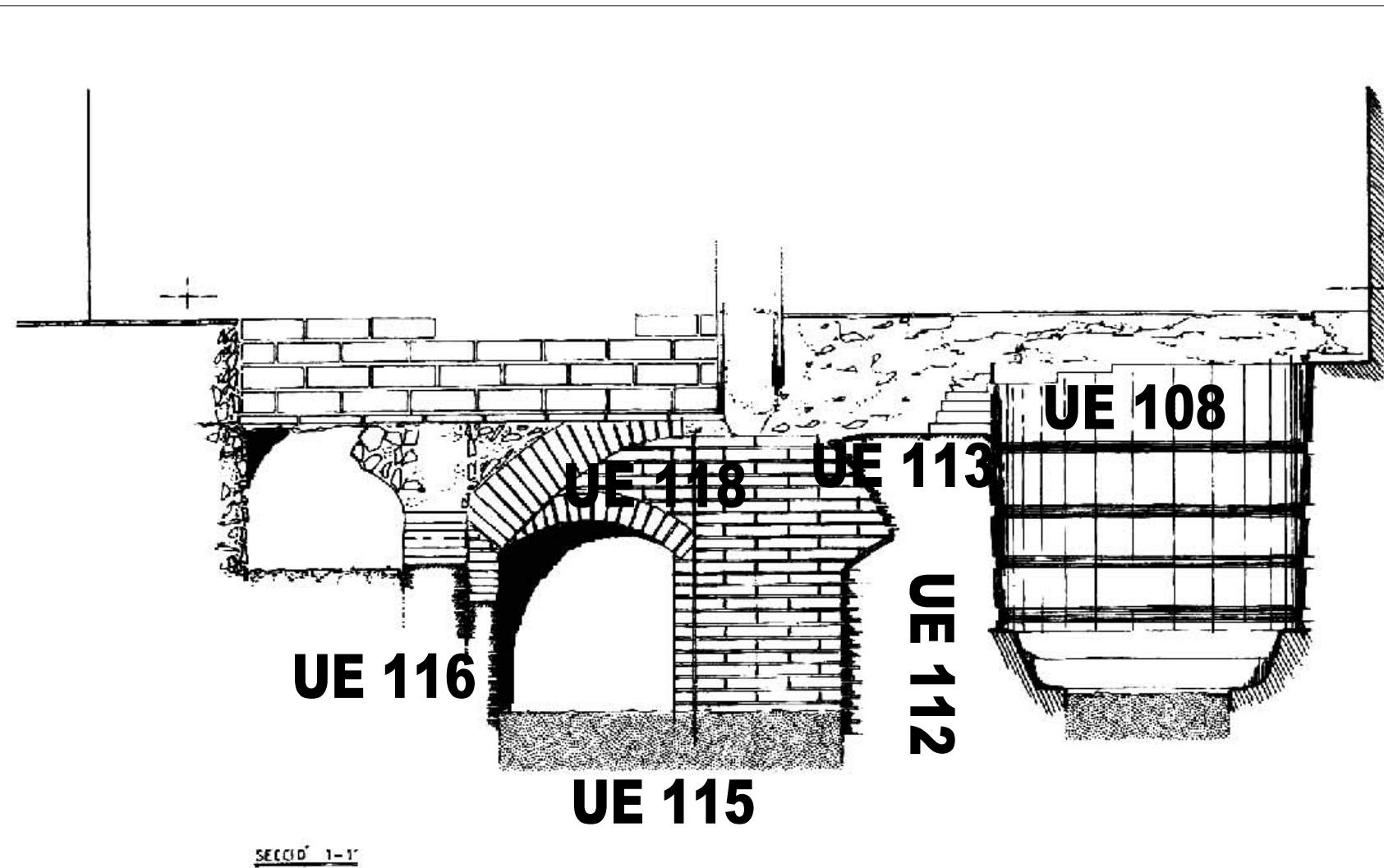
JACIMENT: C/ Tiradors 1 bis

DIRECCIÓ: Sara Simon

Sector 100. Planta General amb indicació de les unitats estratigràfiques

UE 105, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 123, 124, 126, 127

Planimetria realitzada pel Servei d'arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona

JACIMENT: C/ Tiradors 1 bis
 DIRECCIÓ: Sara Simon
 Sector 100. Secció 1-1' i secció 2-2'.
 UE 107, 108, 112, 113, 115, 116, 118
 Planimetria realitzada pel Servei
 d'arqueologia del Museu d'Història
 de la Ciutat de Barcelona

TUSADOKS
Aug 2004
UE 102

A photograph of an archaeological site showing a circular, shallow pit or depression in the ground. The interior of the pit is composed of a mix of light brown soil and numerous small, irregularly shaped stones and fragments of rock. A vertical red and white striped measuring rod is placed in the center of the pit for scale. To the left of the rod, a small white rectangular label with handwritten text is visible. The surrounding ground outside the pit appears to be a mix of dark and light soil.

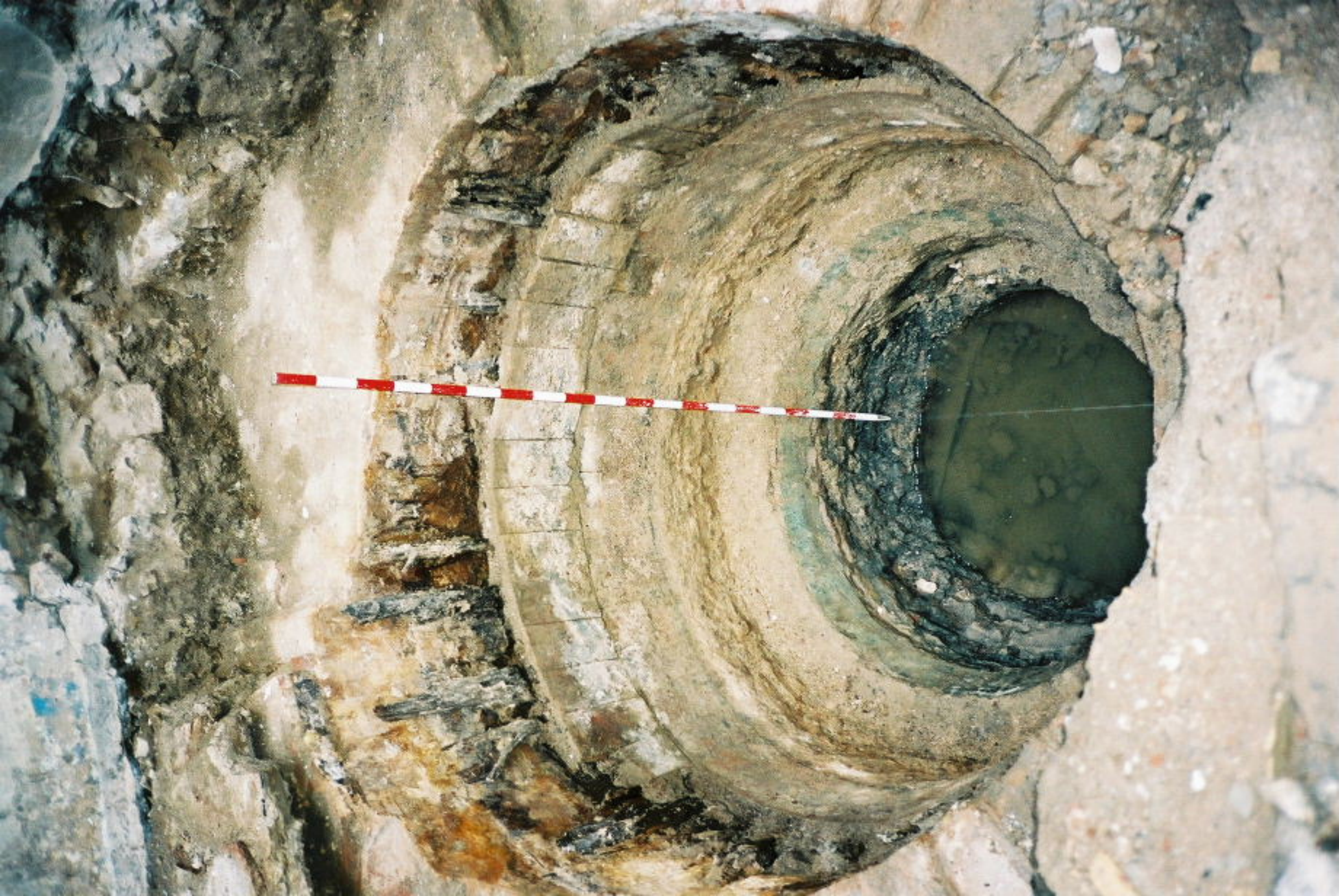
TIRADORS
Maig 2004
UE. 103

TIRADORS
Maig 2004
UE. 103

TIRADORS

Maig 2004

UE. 105

A photograph of a rock face showing horizontal layers of sedimentary rock. A pencil with a red and white striped eraser and a red and white striped body is placed horizontally across the middle of the rock face. A small white label with rounded corners is attached to the pencil. The rock face is composed of several layers of rock, with some layers showing a reddish-brown color and others showing a more greyish-brown color. The rock surface is rough and uneven, with some cracks and small holes. The lighting is somewhat dim, highlighting the textures of the rock and the pencil.

TIRADORS
Mig 2004
UE 105

Topsoil
May 2004
OF 207

TIRAZUR
N. 107
UF. 107

17241005
17241005
17241005

Handwritten text on a white label:
1/2 1000, 1000
1000 1000
UE 106

Small white label with faint text, possibly a site identifier or date.

Trench 1000, 1st level
Area 1000
1000

T. 100
K. 100
L. 100

Excavación nº 10
26/03
año 2004
VE-112

Geological site
excavation
10. 200

4. 100013005, 2" x 6"
1/5 / 04
using 2' odd
UF M2

A photograph of a geological rock outcrop. The rock shows various layers and textures, including some darker, more crystalline sections and lighter, more sedimentary-looking layers. A white measuring rod with red bands is positioned vertically against the rock. A white label with handwritten text is placed in the lower center of the image.

C/TIRADORS, Serbis
45/01-maiq 2001
UE. 125

C/TIRADORS, 1er bis
45/0A
mars 2004
UE. 113

STRATIGRAPHY
45/0A
WALL 200A
UE 113

CHIRADORS, 1 & b5
45/10A
Wang 2001
UE. 2A4

C/TIRADORS, 1er bis
45/01
maig 2001
UE. 114

4 THAMES DOORS, 4th to 6th
1/15 / GA
May 2004
UE A23

BRICKWORK
OF THE
WELL
NO. 104

Excavation No. 116
45/0A
May 2002
UE 116

CHADDS 4/11
45/0A
WALL JOLE
UE 117

Excavation of a
well shaft
at 11/18

C/170102085, 4" bs
4/5/02
Wash 2004
UE 119

C/TIRADORS d'bs
45/04
maig 2004
UE 119

C/TARDORS, 4th bis
45/0A
May 2004
UT A24

Q/TURBIDITE 4763
4/5/04
MAY 2004
UL 124

CHINDORS, 4th b/s
45/104
waig 2004
UE 21

CHINDOKS, A^o bis
45/0A
May 2002
UT 122

C/TIRADORS, 1er bis
45/0A
mai 2001.
UE 122

C/TIRADORS, 1er bis
45/0A
mai 2001.
UE 125

Handwritten tag with text: 115. 115. 115.

CVN 30
Pit 10
1975-1976
1978-1979

Excavation No. 10
Area 10
Room 10
E 112

Handwritten label with text:
46/04
mark 2004
UE 108

Chudam, 472a
48/104
1999, 2004
VE. 103

Chickadee's
46/104
June 2004
UE A07

CHINA TOPS, A* b5
4/5/04
JUN 2004
UEA

C/TIRADORS, 1er bis
45/0A
mai 2004.
UE 12A

C/TIRADORS, 1er bis

45/0A

mai 2001.

UE 122

4/10/2015, 20' to
45/101, way 200
UE 127

1/10/2005, 10:20
1/10/2005, 10:20
F2V EN

S/TIRADORS, 4er bis
45/0A
mai 9 2001.
UT A26

OBRA NOVA

UNIVERSITA
VER
53
NOVA